

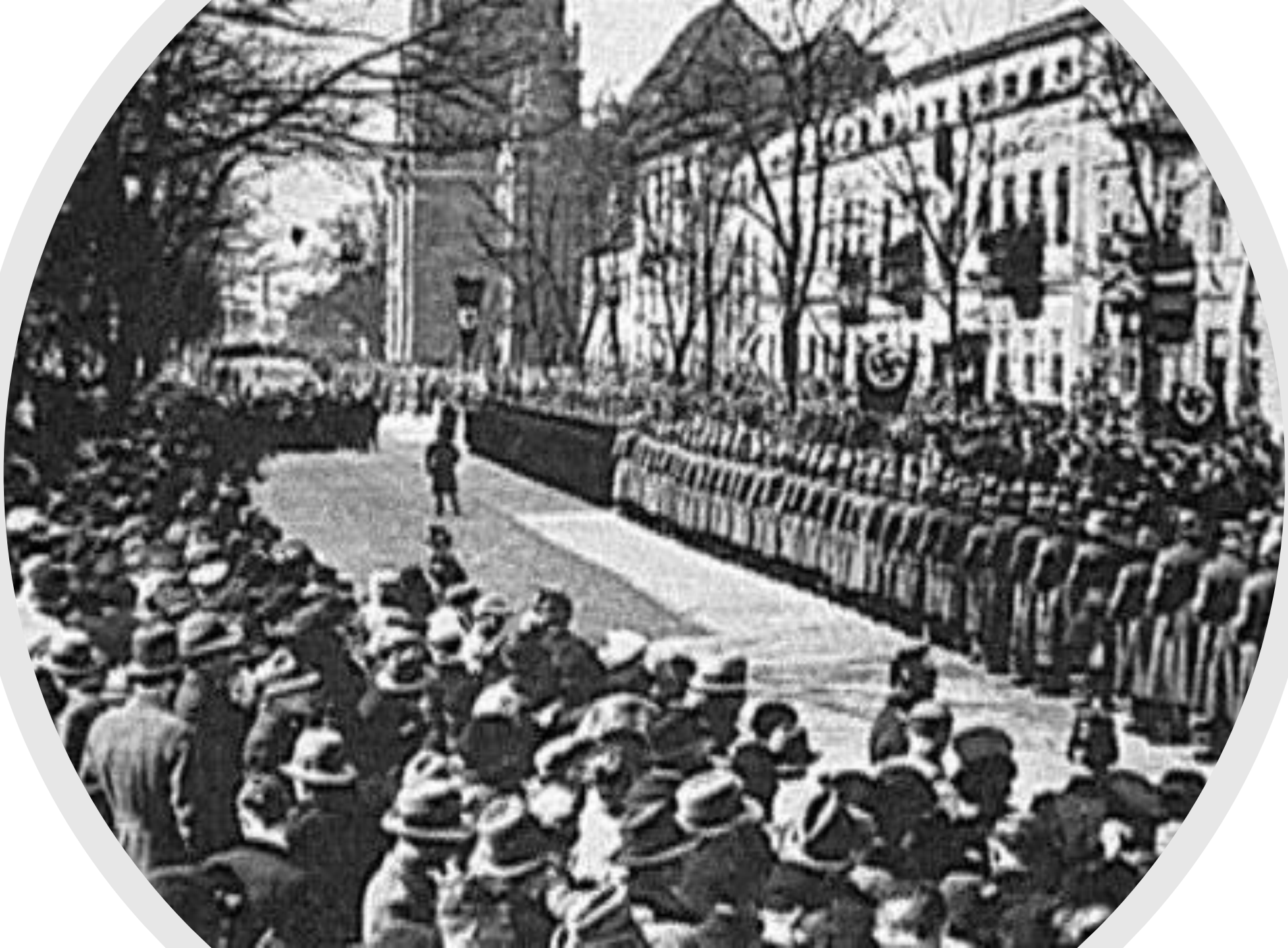

Demokratiets krise i dagens verden

Professor Bernt Hagtvet, Oslo Nye Høyskole

Demokratiets krise i dagens verden

Hvis de grunnleggende faktorene er til stede i samfunnet, vil demokratiet overleve uansett hvilken grunnlov landet vedtar.

Dersom de underliggende samfunnsforhold er motsetningsfulle og uheldige vil, ingen forfatning, uansett form, redde demokratiet.

Robert A. Dahl

Innledning

**HVA MÅ GJØRES? HVA KAN
GJØRES?**

1. WEIMAR-REPUBLICKENS FALL. ET DEMOKRATIS UNDERGANG SOM LÆRESTYKKE FOR EN HEL VERDEN

- De evige spørsmål som denne århundrets mest fatale feilslutning reiser.

2. VERDEN AV I DAG: DE ILLIBERALE KREFTERS FRAMGANG SIDEN 2015: ÅRSAKER, KJENNETEGN

- MEN OGSÅ STRUKRURSVAKHETER VED DIKTATURER:
- Motstand mot krigen i Russland og høytutdannedes flukt;
- Xis økonomiske og demografiske problemer og plutselige demonstrasjoner mot covid-restriksjoner og selve regimet;
- Kvinneprotester mot imanene i Iran
- Historien er åpen

3 DEN NYE DIKTATORTYPEN. ET ANEGALLERI AV 'SPIN DICTATORS'. IKKE JETFLY MOT MONEDAPALASSET, GRADSVIS UNDERTRYKKELSE OG MINDRE VOLD.

4 DEMOKRATIER I FORFALL- NOEN KJENNETEGN.

5 HVORFOR DEMOKRATI?

Verden blir
mindre
demokratisk

Rapport fra International Idea, Stockholm:

- I 2021 FORVINNER TO DEMOKRATIER, MYANMAR OG TUNISIA
- PUTIN ANGRIPER UKRAINA OG XI BLIR DIKTATOR PÅ LIVSTID,
REPRESJONEN TILTAR I BEGGE LAND. HONG KONG OG UIGURENE. KULTURELT FOLKEMORD I TIBET
- ETTER 6.1.21 OG STORMEN PÅ KONGRESSEN KOMMER USA INN PÅ LISTEN OVER DEMOKRATIER I FORFALL

- DOBBELT SÅ MANGE LAND BEVEGER SEG NÅ I EN AUTORITÆR RETNING ENN LAND SOM BEVEGER SEG HENIMOT MER DEMOKRATI.
- PÅ LISTEN OVER DEMOKRATIER I FORFALL STÅR NÅ POLEN, UNGARN (Orban vant for femte gang i høst men fikk ikke absolutt flertall), BRASIL (UNDER BOLSONARO), EL SALVADOR, INDIA (Modi), MAURITIUS.
- OVER 2/3 AV VERDENS FOLK LEVER NÅ I LAND MED AUTORITÆRE REGIMER ELLER I DEMOKRATIER I TILBAKEGANG. (Håpet om en liberalisering av post-Castro Cuba f.eks. ikke innfridd).

- RAPPORTEN OMFATTER 173 LAND. BLANT DEM ER 104 DEMOKRATIER. BLANT DEM IGJEN ER 52 I TILBAKEGANG. 27 LAND BEVEGER SEG I RETNING EN MER AUTORITÆR STYREFORM, KUN 13 HENIMOT EN MER DEMOKRATISK.
- NESTEN ALLE VERDENS AUTORITÆRE REGIMER ER BLITT MER UNDERTRYKKENDE I 2022. VERST ER SITUASJONEN I AFGHANISTAN, BELARUS, KAMBODSJA OG NICARAGUA
- MIDT-ØSTEN DEN MEST AUTORITÆRE REGIONEN I VERDEN. TI ÅR ETTER DEN ARABISKE VÅREN ER BARE ISRAEL, LIBANON OG IRAK KLASSIFISERT SOM DEMOKRATIER, TROSS ALLE SKYGGESIDER VED DEM.

- I EUROPA HAR NESTEN HALVPARTEN AV- LANDENE I VERDENSDELEN, I ALT 17 LAND, OPPLEVD FORVITRING DE SISTE FEM ÅRENE.
- I ASIA LEVER BARE 54 % AV BEFOLKNINGEN I DEMOKRATIER
- LYSPUNKTER:
 - BOLSONAROS TAP, MANGE AV TRUMPS KANDIDATER TAPER, DEMOKRATENE BEHOLDT SENATET OG BEGRENSET TAPET I HUSET
 - MACRONS SEIER (SELV OM LE PEN FIKK DRASTISK FLERE STEMME ENN SIST), MOTKREFTER, SÆRLIG KVINNER, I POLEN OG IRAN, BEGRENSET VEKST I YTTERSTE HØYRE I SPANIA (MEN YTTERSTE HØYRE FIKK STATS MINISTEREN I ITALIA).
 - OPPRØR I KINA OG URO I RUSSLAND.

Årsaker

- Brudd i den gamle implisitte forventning om at i demokratier kan den nye generasjonen forvente en økning i levestandarden.
- Økonomisk krise 2008 forsterket av pandemien.
- Grunnleggende: ser vi en reaksjon fra de tapende deler av befolkningen i kjølvannet av tiår med globalisering? («Ubehaget i liberalismen»)
- Følelse av elitesammensvergelse, bankene «too big to fail». Obamas redningsaksjon i USA utløser folkelig reaksjon mot forskjellssbehandling.
- Ytterste høyre som kombinerer kulturkriger mot venstresidens menneskerettighetsfokus med arbeiderklassemotstand mot fallende økonomi, inflasjon og økende energipriser svøpt i nasjonalisme. Lipset: «working class authoritarianism»,skepsis til livstils- og kulturradikalisme.
- Effekt av pandemien

Årsaker forts.

- Flyktningskrise, følelse av konkurranse fra folk med lavere lønnskrav/fremmede kulturer
- Forvitring av mediebildet i skyggen av a-sosiale medier, komsoieasjksnsheoriens triumf
- Sammenbrudd i en samlende respekt for kognitiv tenkning og vitenskapelig begrunnede politikkområder til fordel for konspirasjoner og mystikk (Gudmund Hernes' lov).
- Cyberattack på demokratiet (Trump)
- Elitearroganse fra «bhraminerne» (Piketty), Michael Sandel om venstresidens ansvar for Trump (The Tyranny of Merit: populisme og sinne på grunn av økende ulikhet og svinnende sjanser til oppadstigende sosial mobilitet, gjennomtenkning av kriteriene for suksess, respekt for 'vanlige' folk).
- Problemer med å danne regjeringer med moderate, brede folkepartier.

Demokratiske faresignaler

Tegn på forvitring og hva som skal til for å hindre oppløsning

- Noen eksempler fra dagens verden
- Definisjon av illiberale demokratier

*

- Undergraving av demokratiske normer, demonisering av motstanderen.
- Eks. Trumps kamp for å få valget i 2020 underkjent.

- Forsvar av utenom-konstitusjonelle tiltak, unntakstilstander, etc. (Eks. Trump som sender soldater fra egne avdelinger i Justisdepartementet til opptøyene i Oregon, tropper uten militære insignier. Putin som danner sine egne militser).
- Avstandtaken fra motstanderens rettigheter, undergraving av den andre sidens legitimitet. Det tales om fiender, ikke motstandere. Anklager om at motstanderen er en utenlandsk agent, etc. (Putins linje nå).
- Økt toleranse for vold (kfr. Trumps replikker om vold mot Clinton, «lock her up» og støtte til voldsbruk på egne møter);
- Tendens til undergraving av motstanderens sivile rettigheter, av-legitimisering av domstolene, oppfylling av egne folk i domstolene (Polen, delvis USA).
- Systematiske angrep på media, «alternative sannheter», løgn som normalitet. Gradvis overtakelse av media gjennom oppkjøp av stasjoner og erstatning med egne folk (Orbán).
- Økende kontroll med internett (Putin).

- Systematisk kontroll med og ødeleggelse av sivilsamfunnet, universiteter, organisasjoner, partier, sport, religion, kultur. Overta alle teatre, kinoer og museer og omform deres programmer (Polen). Spre propaganda at de eksisterende organisasjoner er elitistiske, utenlandske fremmedlegemer (Putin, Erdogan). Skap parallelle organisasjoner som er underdanige overfor føreren. Infiltrer gjennom provokatører.
- Skap frykt i næringslivet og forsøk å overta bedrifter med egne folk (Polen, Ungarn). Tru med skattlegging om de støtter opposisjonen.
- Skap en ny klasse med rike kapitalister, oligarker, som er avhengig av staten for å skape formuer. Gi dem privilegier, gift deg inn i deres familier, gi dem fordeler gjennom statskontrakter og kreditter.
- Politiser statsforvaltningen, sett inn dine egne folk der det er mulig, ikke minst i rettsvesenet og i militære.

- Omskap valgdistriktene etter egne behov («gerrymandering») og gjør det mer strevsomt å stemme (USAs republikanere som forsøker å motvirke demografiske endringer ved hjelp av valgmanipulasjon).
- Skaff deg kontroll med valgadministrasjonen.

OPPSUMMERING: Forvitring og nye diktaturformer i moderne samfunn

- Kupp vs. gradvis undergraving, forfall ikke på ett bestemt tidspunkt. Backsliding. Illiberale demokratier; valg fortsetter, men institusjoners selvstendighet undergraves (Ungarns Orban, PiS i Polen). Etablerte partier forsøker å innlemme autokratene (Weimar 1933, Italia 1921) eller drive dem inn i mainstream. Lykkes sjelden.
- Viktig lærdom: Etablerte partier må legge sine programmer langt fra ytterpunktene. Allianser på tvers av ideologiske overbevisninger til vern om demokratiet (Finland 1930, Belgia 1936, Fillon/Macron 2015).

Sentral
lærdom

INDIVIDET KAN REDDE DEMOKRATIET
(VACLAV HAVEL), MEN OGSÅ ØDELEGGE DET
(PAUL V. HINDENBURG)

Seks bud til forsvar for demokratiet

Vi lever nå i en verden der det for første gang på flere tiår er nødvendig å begrunne hvorfor den demokratiske styreformen har fortrinn som andre styreformer mangler – hvorfor, med andre ord, det menneskerettsbundne, representative folkestyret er verdt å forsvare.

Her er et forslag til noen påminnelser.

1. Maktforfallets problem

- Det representative menneskerettsbundne demokratiet er den eneste styreform som seriøst konfronterer det klassiske maktens problem: at makt korrumpere og absolutt makt korrumpere absolutt.
- Fra Montesquieus lære om tredelingen av makten i dømmende, lovgivende og utøvende makt over den amerikanske revolusjonens forfatningstenkning (særlig James Madison) til dagens demokratiske konstitusjoner, er demokratiet den styreform som best kan tøyle maktmisbruk og gjennom valg stoppe autoritære ledere. (Men vi har også sett hvordan også demokratier også lett kan bli forsvarsløse overfor sine fiender, som Mussolini fra 1922-4 og Hitler i 1933).

Seks bud til forsvar for demokratiet

- Den suksessive utvidelsen av stemmeretten i Norge fra 1814 til i dag er paradeeksempelet på utvidelsen av vanlige folks mulighet til å bedre sine kår. Alle totalitære og autoritære systemer fra Lenin/Stalin over Hitler og Mussolini og Franco til Mao og Pol Pot viser hvordan masseovergrep og folkemord er en naturlig følgesvenn i systemer der kritikk og motstemmer undertrykkes.
- Uten systemer der makt ved hjelp av institusjoner – grunnlovsfestede politiske og sivile rettigheter - kan møtes med motmakt, er vi prisgitt vilkårlighet og overgrep.

2. Den enkelte persons frihetsrom

- Demokratiet er den styreform som gjennom sitt gulv av fri-og rettigheter gir det enkelte mennesket videst rom for å utvikle sine evner, finne sin identitet og leve verdige liv.
- John Dewey er den som klarest har formulert dette: Demokratiet er den styreform som best gir rom for det enkelte menneske selv å forme sitt syn på det gode liv og selv strebe etter det.

Seks bud til forsvar for demokratiet

- Demokratiet er derfor ikke bare et beslutningssystem. Det er også en sivilisasjonsnorm, « a mode of associated life» hvor den enkelte samarbeider med andre for felles mål og derigjennom oppøver demokratisk trening og kompetanse. I dette liv i sivilsamfunnet inngår undersøkelser, debatt og evne til å lytte til andre.
- Dewey mener at demokratiet hele tiden må debatteres og forbedres i lys av ny erfaring og endrede samfunnsforhold.
- Utdanning blir derfor «demokratiets kirke». Han er klar på at individet best utvikler sitt potensial til det fulle i et sosialt demokrati. Han tar til orde for en demokratisk velferdsstat hvor også arbeidende kan ta full del i formingen av egen arbeidsplass.
- (Det hindrer ikke at det er lett å se at store forskjeller mellom folk også følger demokratier, om enn i ulik grad). Uten ytrings-, ånds- og forsamlingsfrihet vil vi ikke være i stand til å finne vår egen identitet og heller ikke til å skue sannheten.

Seks bud til forsvar for demokratiet

- Som John Stuart Mill sa det i «On Liberty» i 1959: Vi kan ikke vite hva som er sant uten at vi har hørt andres mening og lyttet til motforestillingene. Derfor er alle typer kommunikasjon som appellerer til folks umiddelbare reflekser og fordommer demokratiet fremmed, med andre ord populisme.
- Demokratiet forutsetter arenaer for refleksjon, prøving og veiing av argumenter, og må ha prosedyrer for slik avveining, inklusiv et mest mulig autonomt rettssystem. Bare slik kan «det beste argumentet» ha håp om å vinne fram.

3 *Demokratiets bevegelighet*

- Demokratiet, gjennom frie valg som gir minoriteter sjansen til å bli majoritet, er den styreform som gir undertrykte grupper rom til å organisere, til å protestere og derigjennom til å forbedre sine livsvilkår.
- Det skaper betingelser for stabilitet og fredelig konfliktløsning fordi minoriteter kan bli majoriteter og/eller vinne fram med sine krav om rettferd. Arbeiderbevegelsen, religiøse lekmannsbevegelser, bevegelser for språklige rettigheter og kvinnebevegelsen og i USA borgerrettsbevegelsen er klassiske eksempler på bevegelser nedenfra som har vunnet fram i ly av demokratiske prosedyrer.

Seks bud til forsvar for demokratiet

4 Demokratiets forankring i vitenskapelighet

- Demokratiet er bygd på rasjonalitet: at kunnskap skal styre politiske valg. Demokratiet er den eneste styreform som systematisk kan endre politisk linje i lys av ny erkjennelse.
- At miljøbevegelsen hittil har hatt vansker med å vinne fram med sin vitenskapsbaserte kritikk av forbruks- og utslippssamfunnet, er intet argument for å gi opp demokratiet. Platon ville løse folkets villfarne uvitenhet med filosofkonger som hadde en særlig trening og innsikt i hva som er sannhet.
- De eneste som har støttet en slik tanke er noen få – filosofer. Quis custodiet ipsos custodes, sa de gamle romere. Hvem vokter vokterne?
- Lenin var inne på en slik tanke om filosofkonger gjennom teorien om heltidsintellektuelle partiledere som hadde en overlegen innsikt i forhold til vanlige folk. Vi så hvordan det gikk. Kommunismens tragedie i det 20. århundre var at den ikke hadde mekanismer til hinder for personlig galskap og maktbrynde (Stalin) - og heller ikke hadde åpne kunnskapssystemer som kunne korrigere feilsatsinger og åpne for debatt til kritikk av irrasjonalitet, fordommer og forfølgelser.

Seks bud til forsvar for demokratiet

5 Demokratiets respekt for ulike trosformer

- Demokratiet er den styreform som gir videst mulig rom for ulike religioner. Åndsfrihet er demokratiets fremste sivilisasjonsnorm. Nettopp fordi demokratiet ikke gir en religion forrang framfor andre, bidrar demokratiet til å dempe potensielle religionskontroverser.
- Det hindre ikke at religiøs forfølgelse kan blomstre i demokratier. Modis diskriminering av muslimer i dagens India ut fra en autoritær hinduisme er et eksempel. Minoriteter kan forfølges i demokratier – dette er demokratiets mørke side

Seks bud til forsvar for demokratiet

6 Den demokratiske freden á la Immanuel Kant

Demokratier angriper sjelden hverandre men forsvarer seg overfor autoritære og/eller totalitære fiender. Det hindrer ikke at demokratier, ofte i ly av demokratiske prosedyrer, kan ha som sagt en mørk side, stå for de verste overgrep overfor andre (jfr. kolonialismens herjinger og USAs rolle i Latin-Amerika).

